Нарада директорів
27.10.2022

Про розумне пристосування як інструмент для забезпечення фактичної рівності освітнього середовища при організації інклюзивного навчання в ЗДО ТА ЗЗСО

З ІСТОРІЇ ПИТАНЬ

Концепція універсального дизайну виникла в 1970-х роках у галузі архітектури й була спрямована на **врахування різноманіття людей із приділенням особливої уваги залученню й рівності**.

Американський архітектор Рон Мейс, який мав фізичні порушення, першим використав термін "універсальний дизайн" та разом із групою архітекторів, дизайнерів, інженерів розробив сім його принципів, які нині застосовують у різних сферах: освіта, архітектура, медицина, спорт, дозвілля, транспорт, послуги, інформаційні технології тощо.

Універсальний дизайн – це дизайн, який можуть використовувати всі люди максимально можливою мірою без необхідності адаптації або спеціального дизайну (Рой Мейс, 1985 рік).

Рон Мейс зауважив, що, використовуючи термін "універсальний", ми маємо усвідомлювати, що ніщо не є повністю універсальним, завжди знайдуться люди, які з різних причин не зможуть скористатися певним предметом, як би добре він не був сконструйований. Саме тому універсальний дизайн за потреби не виключає допоміжних пристроїв та розумних пристосувань.

У різних країнах протягом тривалого часу намагалися впровадити принципи універсального дизайну в усі аспекти життя суспільства, закріпивши їх законодавчо. Позиції урядів із цього питання відображені в документах Ради Європи, Європейського Союзу, Організації Об'єднаних Націй. Зараз за принципами універсального дизайну формується політика на рівні держав, окремих інституцій, бізнесу.

В Україні термін "універсальний дизайн" вживається відповідно до статті 2 Конвенції ООН із прав осіб з інвалідністю, яка ратифікована Верховною Радою України. Згідно з нею, держава має забезпечити впровадження універсального дизайну в різних галузях і для всіх людей.

В Україні є стереотип – що універсальний дизайн застосовують переважно для осіб з інвалідністю. Однак, усе, що виробляється, проєктується, впроваджується, розраховано на потреби кожної людини. Проте універсальний дизайн не існував, якби не було нового тлумачення інвалідності, що знайшло відображення в Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю.

УНІВЕРСАЛЬНИЙ ДИЗАЙН В ОСВІТІ

Принципи універсального дизайну широко застосовують в освіті – від розроблення політики / стратегій на рівні держави, закладу до побудови нових шкіл, впровадження програм, курсів підготовки вчителів, організації гуртків, спортивних занять, закупівлі обладнання тощо.

У Законі України "Про освіту" є таке визначення: *"універсальний дизайн у сфері освіти – дизайн предметів, навколишнього середовища, освітніх програм та*

послуг, що забезпечує їхню максимальну придатність для використання всіма особами без необхідної адаптації чи спеціального дизайну" (Концепція НУШ розроблялася за принципами універсального дизайну).

Чи вигідно економічно застосовувати принципи універсального дизайну в освіті?

Так. Міжнародні дослідження (наприклад, Комітет ООН з прав людей з інвалідністю. Зауваження загального порядку до ст. 9) стверджують: **якщо застосовувати принципи універсального дизайну на стадії розроблення "проєкту", то його вартість збільшується на 0,5%, а може й узагалі не зрости**. Якщо ж після впровадження "проєкту" намагатись адаптувати його під потреби всіх, то витрати можуть зрости до 30% і більше. Чи то проєкт стосується побудови нової школи, чи то впровадження політики інклюзивної освіти, чи то НУШ – вигідніше застосовувати універсальний дизайн ще на етапі проєктування, інакше в майбутньому будуть нераціональні витрати.

Чому важливо застосовувати універсальний дизайн у впровадженні концепції НУШ?

- Це сприяє формуванню філософії НУШ, яка побудована на принципах УДО з урахуванням потреб усіх і кожного.
- Забезпечує реалізацію права кожної людини на освіту.
- Є економічно вигідним для системи освіти.
- Змінює стереотипи й підходи до навчання та викладання; змінює навчальний процес, а не здобувача освіти.
- Покращує безпеку й комфорт для всіх: здобувачів освіти, батьків, педагогів, фахівців.
- Усуває бар'єри в системі освіти й системі підтримки.
- Забезпечує підтримку під час навчання тих учнів, які мають особливі освітні потреби.
- Враховує людське різноманіття, сприяє розвитку сильних сторін і талантів кожного учня.
- Зменшує професійне вигорання працівників сфери освіти.
- Сприяє системному підходу впровадження концепції НУШ.

ПРИНЦИПИ УНІВЕРСАЛЬНОГО ДИЗАЙНУ

(докладніше про них читайте в цій статті)

1. Рівноправне використання
2. Гнучкість у використанні
3. Просте та інтуїтивне використання
4. Сприйняття інформації незалежно від сенсорних можливостей користувачів
5. Терпимість до помилок
6. Низький рівень фізичних зусиль
7. Наявність необхідного розміру та простору

ВИКОРИСТАННЯ УНІВЕРСАЛЬНОГО ДИЗАЙНУ В ШКОЛІ

1. Рівноправне використання. Дизайн враховує потреби людей із різними здібностями, не обмежує жодну групу користувачів.

Як застосовувати:

- Забезпечте рівноцінне користування шкільним середовищем, послугами для всіх дітей, вчителів, батьків.
- Створіть привабливий дизайн приміщень, класів, коридорів, обладнання, меблів, прилеглої території.
- Забезпечте безпеку в школі для всіх дітей, вчителів, відвідувачів.
- Уникайте стигматизації та відокремлення учнів.
- Впроваджуйте різні способи оцінювання, демонстрації знань учнів.

Приклади:

- Забезпечення фізичної доступності школи (плаский вхід, доступні для всіх виходи евакуації, доступні приміщення, кабінети, спортивний зал, санітарно-гігієнічні кімнати, зони відпочинку тощо)
- Кольоровий дизайн стін з урахування потреб учнів, вчителів, які мають труднощі в розрізнені кольорів та негативне реагування на кольори.
- Кольоровий дизайн меблів, які враховують потреби всіх дітей.
- Забезпечення достатнього часу для виконання завдань учням, які мають певні порушення.
- Створення атмосфери в класі (підтримка всіх учнів; співпраця з батьками)

2. Гнучкість у використанні. Дизайн, який відповідає широкому спектру індивідуальних переваг і можливостей користувачів.

Як застосовувати:

- Враховуйте різні уподобання та можливості учнів, учителів.
- Враховуйте можливості учнів та вчителів, які користуються лівою чи правою рукою.
- Забезпечте вибір у способах використання інформації, підготовки завдань та темпу відповідей учнів.

Приклади:

- Організація гнучких робочих місць у класі: місця для групової, індивідуальної роботи.
- Меблі (парти, столи, стільці), які регулюються за висотою.
- Альтернативні форми подачі інформації під час уроку та для підготовки домашніх завдань.
- Створення робочого зручного простору для вчителя в класі: розташування столу, стільця, який регулюються за висотою, розташування монітору під правильним кутом, освітлення робочого місця тощо.
- Гнучка навчальна програма (підготовка матеріалу, форма подачі, оцінювання тощо).
- Забезпечення доступу до ІКТ під час уроку та виконання домашніх завдань.

3. Просте та інтуїтивне використання. Дизайн легко зрозуміти, незалежно від знань, мовних навичок, набутого життєвого досвіду.

Як застосовувати:

- Забезпечте зворотний зв’язок під час та після виконання завдання.
- Застосовуйте предмети, матеріали, організовуйте подачу матеріалу так, щоби їх могли зрозуміти всі учні.
- Відповідайте очікуванням користувачів та інтуїції.
- Усуньте зайву складність у середовищі, комунікації, організації навчального процесу.

Приклади:

- Застосування кольорового маркування стін різних поверхів школи, кабінетів.
- Використання піктограм, позначень для кабінетів, поверхів, які прості та зрозумілі для всіх.
- Використання лекційного, інформаційного матеріалу у форматі, який зрозумілий усім. Надання контенту в доступних, універсально оформлених форматах. Вибір матеріалів або їх підготовка (включно з підручниками, матеріалами для презентацій) мають бути за принципами універсального дизайну.
- Організовуйте навчальні місця так, щоби максимально забезпечити комфорт, покращити сприйняття та зменшити складність у спілкуванні (наприклад, розташування столів та стільців колом для деяких уроків).

4. Сприйняття інформації, незалежно від сенсорних можливостей користувачів. Дизайн передає необхідну інформацію користувачеві, незалежно від умов навколишнього середовища або сенсорних здібностей користувача.

Як застосовувати:

- Забезпечте подання інформації, незалежно від умов навкруги або сенсорних здібностей учнів, учителів.
- Використовуйте різні формати подання інформації (письмові, усні, тактильні).
- Враховуйте сумісність різних пристроїв зі спеціальними програмами, якими користуються учні з фізичними, сенсорними, інтелектуальними порушеннями.
- Враховуйте технічний можливості та рівень знань учнів щодо ІКТ під час підготовки завдань.
- Забезпечте достатній контраст між важливою інформацією та її “оточенням”.

Приклади:

- Сайт школи має відповідати міжнародним стандартам доступності, інформація на ньому має бути розміщена з урахуванням потреб учнів із сенсорними та інтелектуальними порушеннями.
- Альтернативні форми подачі інформації вчителем (посилання на теоретичний матеріал до уроку, презентацію, аудіозапис уроку, онлайн-урок).
- Надання наочних підказок під час уроків (діаграми, зображення, ключові поняття).
- Застосування тактильної плитки або контрастних смуг, призначених для осіб із порушенням зору.
- Використання тактильних зображень, мап, глобусів для всіх дітей у класі.

5. Терпимість до помилок. Дизайн зводить до мінімуму небезпечні наслідки випадкових дій учнів, вчителів, відвідувачів.

Як застосовувати:

- Використовуйте піктограми, позначення для попередження можливості ненавмисних та несвідомих дій зі сторони учнів.
- Зробіть позначки та ізолюйте всі небезпечні елементи на обладнанні, меблях, середовищі.
- Забезпечте надання інформації про небезпеку знаками, піктограмами, мовою легкого читання, аудіоповідомленнями тощо.
- Проведіть навчання серед учнів, учителів щодо наслідків ненавмисних дій.

Приклади:

- Проведення навчання та роз’яснення інформації для учнів, учителів, щоби надати чіткі інструкції для тієї чи іншої ситуації. Нерідко ненавмисні помилки виникають тоді, коли учні не мають достатньо знань або неправильно оцінюють ситуацію.

- Врахування можливостей комунікації всіх учнів, наприклад, які мають різні порушення, для яких українська мова не є рідною, під час проведення занять, організації дозвілля, загальношкільних заходів.
- Відповідне маркування всіх скляних дверей, травмонебезпечних місць.
- Використання чітких інструкцій, зрозумілих усім учням, щодо плану евакуації або інших надзвичайних ситуацій. Використання альтернативних методів подачі інформації.
- Чіткий та зрозумілий для всіх учнів загальний шкільний план розташування кабінетів, приміщень тощо.
- Навчальна діяльність має бути спланована так, щоби кожен учень мав зворотний зв'язок, чому відповідь правильна чи ні.

6. Низькі фізичні зусилля. Дизайн може використовуватися зручно, ефективно, з мінімальною втомою.

Як застосовувати:

- Забезпечте ефективні та зручні підходи проведення уроків для оптимізації ймовірної втоми учнів.
- Мінімізуйте необхідність постійних фізичних зусиль учителів через правильно підібране обладнання, розташування меблів, кабінетів.
- Дозвольте учневі зберігати нейтральне положення тіла.
- Мінімізуйте стійкі фізичні зусилля.

Приклади:

- Забезпечення вільного й легкого відкривання дверей у всіх кабінетах (відсутність порогів, ручки важільного типу та ін.).
- Проведення навчання відповідних фахівців щодо супроводу та допомоги учням з інвалідністю.
- Забезпечення використання обладнання кожним учнем, вчителем (замки, ручки, висувні ящики різної висоти).
- Цифрові навчальні ресурси мають бути спроєктовані так, щоби звести до мінімуму навантаження на учня, вчителя, яке може бути фізичним (наприклад, напруга очей, шиї, головні болі та ін.) або розумовим (наприклад, розчарування, дратівливість та ін.).

7. Наявність необхідного розміру та простору. Дизайн створює відповідний розмір і простір, зручний для всіх учасників освітнього процесу.

Як застосовувати:

- Забезпечте відповідний розмір та простір для зручного доступу до приміщень, використання обладнання для різних учнів та вчителів з урахуванням їхніх зросту, віку, розміру тіла, функціональних порушень, інвалідності.
- Забезпечте достатній фізичний простір у класах, шкільних приміщеннях для учнів, учителів, які використовують допоміжні пристрої.
- Продумайте раціональне використання простору в класі з урахуванням індивідуальних потреб учнів та вчителів.
- Забезпечте "чітку лінію зору" на важливу інформацію для всіх учнів.

Приклади:

- Забезпечення відповідного простору в кабінетах: розташування парт, стільців, наочних матеріалів.

- Наявність туалетною кімнати для осіб з інвалідність із використанням символу – міжнародний знак доступності.
- Наявність біля школи місць для паркування велосипедів, стоянки для шкільного автобусу, транспорту для осіб з інвалідністю. Застосування відповідних знаків для чіткого позначення під'їзду, висадки пасажирів.
- Наявність зон відпочинку, вільного простору для учнів, зокрема і для тих, які мають емоційні, поведінкові порушення й потребують додаткового простору, щоби відчувати себе комфортно.
- Використовуються різні ресурси для роботи в різних цифрових середовищах (наприклад, смартфони, настільні комп'ютери, ноутбуки, планшети та ін.) і поза цифровим середовищем (наприклад, завантажуються та видруковуються).

Але потрібно пам'ятати, що універсальний дизайн не є панацеєю від усіх проблем та бар'єрів в освіті, це не "розмір", який пасує всім, не стандарт і чітко виписані правила й методи.

Це концепція, яка забезпечує основу для розроблення широкого спектру навчальних продуктів та навколишнього середовища з урахуванням людського різноманіття; робить навчальний процес гнучким; сприяє пошуку нових наукових та практичних рішень для підтримання всіх учнів, педагогів; слугує підґрунтям для розроблення стандартів в освіті; сприяє формуванню освіти майбутнього.

ДОСТУПНІСТЬ ВАЖЛИВА ДЛЯ ВСІХ

У широкому значені доступність має розглядатись як спосіб інвестування в суспільство – для всіх і кожного, а не тільки в контексті рівності й недискримінації осіб з інвалідністю. Питання забезпечення доступності стосуються широкого кола людей: різного віку, різних професій, з різними функціональними порушеннями та місцем проживання, різного віросповідання, культури тощо. Дотримання норм і стандартів доступності в різних галузях є обов'язковим чинником.

Для людей з інвалідністю, питання доступності є важливою умовою, яка забезпечує їм реалізацію всіх прав на рівні з іншими, надає можливість вести незалежний спосіб життя і брати участь у житті суспільства. В Україні увага до питань доступності, переважно архітектурної, була привернута громадськими організаціями людей з інвалідністю ще з часів незалежності нашої держави. Але питання доступності в більш широкому значенні почали трактуватися та впроваджуватися після підписання та ратифікації Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю.

Відповідно до неї, питання забезпечення доступності мають включати: фізичне оточення, транспорт, інформацію, зв'язок, зокрема інформаційно-комунікаційні технології й системи, послуги. Питання доступності регулюються нормативними документами, наприклад, державними будівельними нормами, стандартами для транспорту, застосування вебконтенту, надання послуг тощо.

Інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ) є збірним терміном, який охоплює будь-які інформаційні й комунікаційні пристрої або програми і їхній контент. Під це визначення підпадає широке коло технологій доступу, будь то радіо, телебачення, супутники, мобільні телефони, дротяні лінії зв'язку, комп'ютери,

мережеве обладнання та програмне забезпечення (Комітет ООН про права осіб з інвалідністю. Зауваження загального порядку №2).

Зобов'язання держави щодо доступності відповідно до Конвенції ООН про права осіб з інвалідністю є беззаперечними, тобто в галузі освіти це означає, що кожен навчальний заклад (незалежно від форми власності) має виконувати й забезпечувати стандарти та норми доступності.

РЕКОМЕНДАЦІЇ ДЛЯ ВИРІШЕННЯ ПИТАНЬ ДОСТУПНОСТІ* В ШКОЛАХ

Провести аудит доступності та скласти план із поетапного усунення бар'єрів. Обговорити його з учнями, батьками, вчителями. Він може складатись із таких розділів:

- Поліпшення фізичного середовища (наприклад, плаский вхід, пандуси, кольорове маркування сходів, стін, освітлення, усунення порогів, акустика в класі та ін.)**.
- Вдосконалення надання інформації (наприклад, збільшений шрифт, мова легкого читання, мова жестів, шрифт Брайля, використання піктограм, сайт школи тощо).
- Шкільна програма (наприклад, зміна методів навчання та виховання, організація класу, розклад уроків, підтримка учнів з особливими освітніми потребами тощо).
- Допоміжні технології (наприклад, комп'ютер із сенсорним екраном, прості у використанні клавіатури, інтерактивні дошки, програмне забезпечення для текстового мовлення, програмне забезпечення для перекладу шрифтом Брайля, програмне забезпечення, яке з'єднує слова та символи тощо).
- Обладнання (наприклад, меблі для класу, для зон відпочинку, для їдальні; для занять фізкультурою, трудового виховання тощо).
- Транспорт (наприклад, облаштування місць для паркування шкільного автобусу, автомобіля для підвозу учнів / учителів з інвалідністю, велопарковка, правила користування шкільним автобусом тощо).
- Підтримка вчителів та адміністрації (наприклад, підвищення кваліфікації, просвітницька робота з батьками тощо).
- Інше (наприклад, спеціальні послуги, харчування тощо).

РОЗУМНЕ ПРИСТОСУВАННЯ

Поняття "розумне пристосування" застосовуються в різних сферах для подолання бар'єрів, які виникають у конкретної людини. Цей принцип спрямований на досягнення індивідуальної справедливості з урахуванням людської гідності та самостійності. Відмова в розумному пристосуванні є дискримінацією. Розумне пристосування може застосовуватися, коли в особи виникає певна ситуація, яка потребує втручання. Ми розглядаємо в цій статті поняття розумне пристосування в галузі освіти й потреб дітей із різними функціональними порушеннями, інвалідністю.

Відповідно до Закону України "Про освіту", розумне пристосування – це запровадження, *"якщо це потрібно в конкретному випадку, необхідних модифікацій і адаптацій із метою забезпечення реалізації особами з особливими освітніми потребами конституційного права на освіту нарівні з іншими особами"*.

Немає якоїсь універсальної формули, стандарту забезпечення розумного пристосування, оскільки всі діти – різні, мають різні функціональні порушення й потребують різних пристосувань.

Приклади розумного пристосування в школі:

- зміна місця класу (з третього поверху на перший);
- забезпечення різних форм комунікації в класі;
- використання матеріалів у альтернативних форматах;
- надання послуги перекладу жестової мови;
- використання підйомника;
- застосування допоміжних технологій у навчанні, під час іспитів, ЗНО;
- надання учням додаткового часу під час складання контрольних робіт, ЗНО;
- використання альтернативних способів оцінювання тощо.

Практична вправа

Подолання перешкод

Орієнтовний час: 10 хв.

Мета завдання: зняття емоційного напруження, знаходження учасниками вправи способів подолання бар'єрів у спілкуванні.

Хід вправи: група з 5-6-ти учасників має стати один за одним відповідно до їх дати народження, при цьому учасники не мають права розмовляти. Обговорити, як учасникам вдалося подолати бар'єри у спілкуванні.

Чи можете ви навести приклади фізичних бар'єрів, інформаційних, інституційних, ментальних?

Приклади фізичних бар'єрів: відсутність пандусів, необладнані туалети; *інформаційних:* відсутність субтитрів чи перекладача на жестову мову, дрібний шрифт; *інституційних*: невиконання, або часткове невиконання законів, положень тощо; *ментальних*: наші упередження і ставлення.

Бар'єром в освіті може бути сама навчальна програма і методи викладання! Універсальний дизайн освіти, чи інклюзивний дизайн — особливий підхід до навчання, який виправляє основний бар'єр у навчанні — негнучкі навчальні програми.

Директор інклюзивно-ресурсного центру Оксана МОВЧАН

Нарада директорів

27.10.2022

Як діяти та організувати простір в бомбосховищі, якщо в закладі освіти навчаються діти з ООП?

Хто відповідає за шкільні укриття?

Згідно з Порядком створення, утримання фонду захисних споруд цивільного захисту та ведення його обліку, опікуватися захисними спорудами мають балансоутримувач захисної споруди – власник захисної споруди або юридична особа, яка утримує її на балансі. А це – засновники закладів освіти.
Адміністрація закладів освіти облаштовує місця перебування в укритті дітей з ООП, а вчитель та асистент вчителя супроводжують дитину та перебувають з нею в укритті

Учитель має подбати про швидке та спокійне переміщення до укриття, спеціальне місце та заходи, що будуть здійснюватися в укриттях для максимального залучення до них дітей з ООП.

Під час руху до укриттів необхідно врахувати наявність інклюзивних груп і класів. У випадку присутності дітей з ООП — попередньо проводити з ними навчання та бесіди, передбачити швидке та спокійне переміщення до укриття, спеціальне місце та заходи, що будуть здійснюватися в укриттях для максимального залучення до них дітей з ООП.

Директор інклюзивно-ресурсного центру Оксана МОВЧАН